

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГАЛУЩАК Валентина Володимирівна

УДК 338.1: 334.722 (477.83)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ
СТРУКТУР РИНКОВОГО ТИПУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

ТЕРНОПІЛЬ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН України
ДУДАР Тарас Григорович,
Тернопільський національний економічний університет, завідувач кафедри
аграрного менеджменту і права.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ЄРАНКІН Олександр Олександрович,
ДВНЗ “Київський національний
економічний університет імені В. Гетьмана”,
професор кафедри економіки агропромислових
формувань;

кандидат економічних наук, доцент
ШЕЛЕНКО Діана Іванівна,
Прикарпатський національний університет
імені В. Стефаника,
доцент кафедри обліку і аудиту.

Захист дисертації відбудеться “21” січня 2011 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 у Тернопільському національному економічному університеті за адресою: 46020 м. Тернопіль, вул. Львівська, 11-А, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, майдан Перемоги, 3.

Автореферат розісланий “20” грудня 2010 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

М. П. Шаварина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки України особливої актуальності набувають процеси вдосконалення організаційної складової системи сільськогосподарського виробництва. Важливість цієї проблематики зумовлюється новітніми тенденціями у сфері організації та розвитку аграрного сектору, що повною мірою відображають інституційні зміни в середовищі галузевих трансформацій. Вони виникають за межами державного апарату управління і позиціонуються як елементи саморегулюючого механізму ринкової економіки, що базується на підприємницькій діяльності. Важливість таких змін посилюється інтенсивними інтеграційними процесами, які значною мірою впливають на формування та розвиток господарських структур в аграрному секторі економіки країни.

Наукове обґрунтування й аналіз питань реформування господарських структур у ході аграрної реформи, а також розробку механізмів їхнього ефективного розвитку здійснено і широко висвітлено у працях багатьох вітчизняних вчених-економістів: В. Амбросова, В. Андрійчука, І. Баланюка, В. Валентинова, П. Гайдучього, С. Дем'яненка, Т. Дудара, О. Єранкіна, М. Зубця, І. Лукінова, М. Маліка, О. Назаренка, В. Нелепа, В. Месель-Веселяка, О. Онищенко, П. Саблука, М. Федорова, М. Хорунжого, Д. Шеленко, О. Шпичака, В. Юрчишина та ін.

Науковими дослідженнями тією чи іншою мірою охоплено більшість питань, що стосуються організаційно-економічних засад формування аграрних господарських структур ринкового типу. Однак, окремі процеси, що перебувають на ранній стадії розвитку і стосуються концентрації земельних угідь, поглиблення вертикальної інтеграції та кластеризації агропродовольчих відносин, зумовлюють потребу подальшого здійснення розробки методичних підходів та напрямків розвитку аграрного сектору економіки в умовах посилення впливу ринкових механізмів на діяльність сільськогосподарських підприємств. З огляду на загострення конкурентної боротьби на ринках продовольства, розвиток нових форм господарювання посилює конкурентні переваги вітчизняного сільського господарства і потребує комплексного аналізу його стану, ідентифікації проблем, визначення способів та методів їхнього усунення відповідно до інтересів сільських територій, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проведене дослідження пов'язане з тематикою науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету та, зокрема, з темою кафедри аграрного менеджменту і права "Наукові основи формування нових економічних відносин між суб'єктами аграрного ринку і адаптації агропромислових формувань до ринкових умов" (державний реєстраційний номер 0106U000517), у межах якої автором виконано розділ "Ефективність функціонування господарських структур

різних організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві та удосконалення основних напрямків їхнього розвитку в контексті інтеграційних перетворень”.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні напрямків розвитку нових організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві та розробці комплексу теоретичних, методичних і практичних рекомендацій щодо ефективного їхнього формування в умовах розвитку ринкових відносин. Для досягнення визначеної мети необхідно виконати такі основні завдання:

– поглибити теоретичні й методичні основи створення та функціонування господарських формувань аграрного сектору в умовах ринкового середовища;

– розвинути категорійний апарат дослідження, зокрема, уточнити трактування сутності понять: „аграрне формування ринкового типу”, „система аграрного підприємництва” й „економічна власність”;

– означити теоретичні аспекти і сформувати методичні підходи до розвитку різних господарських структур у контексті вдосконалення ринкових відносин;

– здійснити оцінювання та порівняльний аналіз наслідків реформування економіко-майнових процесів в аграрних формуваннях України і постсоціалістичних країнах Європи;

– провести всебічний аналіз та порівняння ефективності функціонування господарських структур різних організаційно-правових форм в аграрній галузі;

– обґрунтувати напрямки розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки у контексті пореформених трансформацій;

– розробити рекомендації щодо оптимізації стратегії ефективного розвитку аграрних формувань України;

– окреслити шляхи вдосконалення внутрішньогосподарських механізмів взаємодії аграрних підприємств і оптимізації взаємовідносин із суб’єктами агропродовольчого ринку на основі створення агропродовольчих кластерів.

Об’єктом дослідження є функціонування аграрних формувань в умовах ринкового середовища у пореформений період.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та прикладних аспектів формування господарських структур аграрного сектору економіки.

Методи дослідження. Теоретичні і методологічні засади дослідження базуються на діалектичному методі, системному підході у вивченні соціально-економічних процесів та явищ, напрацюваннях вітчизняних і зарубіжних вчених у теорії й практиці ринкових відносин в аграрному секторі, рекомендаціях науково-дослідницьких організацій та нормативно-правових документах, що стосуються розвитку сільськогосподарських підприємств в умовах ринку.

У процесі дослідження для виконання визначених завдань застосовувались такі методи: абстрактно-логічний – для розкриття сутності дефініцій дослідницького процесу і формування узагальнень; монографічний – для відображення процесів розвитку аграрних формувань у часовому вимірі; статистико-економічний – для порівняння, групування і відображення емпіричних показників з метою виявлення особливостей та закономірностей розвитку господарських структур ринкового типу; порівняльний аналіз – для визначення структури й характеру взаємодії елементів аграрних підприємств; розрахунково-конструктивний – для прогнозування діяльності агроформувань і обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення стратегії їхнього розвитку. Достовірність отриманих результатів, висновків та пропозицій підтверджується проведеними розрахунками і значним обсягом емпіричного матеріалу, використаного у роботі.

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні матеріали Державного комітету статистики України, Головного управління статистики у Тернопільській області, Головного управління агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних основ становлення та ефективного розвитку нових організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі економіки в умовах пореформеної трансформації відносин власності та господарювання. Результати дослідження полягають у такому:

вперше:

– побудовано модель розвитку сільського господарства регіону на основі виділення агропродовольчих кластерів, сформованих відповідно до спеціалізації адміністративних районів. Основні переваги пропонованої моделі полягають у чіткій взаємодії елементів кластера через створення наскрізної інформаційної системи, яка забезпечує максимальне узгодження виробничих програм підприємств за рахунок централізованого формування виробничих замовлень для структурних одиниць кластера, їхнього розбиття на виробничі програми відповідно до технологічних і логістичних особливостей сільськогосподарських підприємств;

удосконалено:

– теоретичні основи створення та функціонування аграрних господарських формувань ринкового типу за рахунок посилення ролі підприємництва в мотиваційній складовій господарського процесу і чіткого визначення їхніх завдань та ролей у системі соціально-економічної політики держави. Це сприятиме підвищенню соціально-економічних показників діяльності сільськогосподарських підприємств й формуванню цілісної системи пріоритетів;

– методологічний апарат стратегічного планування діяльності агрохолдингів в Україні, який полягає у встановленні граничної межі землекористування цих утворень, підвищенні ролі

соціальної відповідальності підприємств-інтеграторів перед сільськими громадами та врегулюванні проблеми фіскальних зловживань;

– положення щодо формування організаційної структури управління й координації виробничо-господарських процесів сільського господарства регіону шляхом створення агропродовольчих кластерів. Така структура, на відміну від існуючої, забезпечує налагодження тісної взаємодії між учасниками кластерів за рахунок узгодження цілей та інтересів, а також об'єднання зусиль у напрямку їхнього досягнення;

набули подальшого розвитку:

– концепція реформування аграрного сектору економіки України в контексті інституційних перетворень цієї сфери в східноєвропейських країнах, у результаті чого встановлено схожі й відмінні риси трансформації відносин власності та господарювання;

– методологічні аспекти майнових та організаційно-економічних відносин в аграрній сфері на основі узагальнення існуючих поглядів і теорій власності та підприємництва, що забезпечує формування надійної методологічної бази для подальших досліджень аграрних проблем;

– методичні підходи до бального оцінювання підприємств аграрної сфери на основі аналізу показників землекористування, локалізації земельних угідь, інноваційної спрямованості, диверсифікації виробництва, рівня капіталізації та розвитку бренда, що дає змогу визначати їхню ринкову позицію, потенціал і найпроблемніші аспекти діяльності в умовах ринкового середовища.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки і результати наукових досліджень, доведені до рівня практичних рекомендацій, взяті для впровадження Головним управлінням агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 02-212/9-10 від 21.05.2009 р.) та управлінням агропромислового розвитку Чортківської районної державної адміністрації (довідка № 263 від 02.07.2010 р.). Вони містять принципово нові пропозиції щодо трансформації існуючих організаційно-правових форм господарювання у структури вищого рівня взаємодії, а також щодо формування конкурентоспроможних аграрних підприємств на основі вдосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин, що забезпечують ефективний розвиток господарської структури будь-якої організаційно-правової форми. Прикладні й методологічні засади роботи використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-27/970 від 09.06.2009 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною роботою автора. Наукові результати, подані в дисертаційній роботі, отримані автором особисто. Всі публікації у фахових виданнях є одноосібними. Автором виконано нові наукові розробки, які в сукупності забезпечують вирішення важливої проблеми – пошуку найбільш ефективних господарських

структур різних організаційно-правових форм і визначення шляхів їхньої подальшої трансформації та розвитку.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження доповідались на науково-практичних конференціях, зокрема, на: Міжнародній науково-практичній конференції „Фінансові ресурси регіону: організація та управління” (9–11 листопада 2006 р., м. Івано-Франківськ); Всеукраїнській науково-практичній конференції „Теоретико-методологічні та практичні аспекти розвитку економіки” (23–25 листопада 2006 р., м. Чортків); Міжнародній науково-практичній конференції „Стратегія ресурсозберігаючого використання аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності – об’єктивна передумова інтеграції країни в світове співтовариство” (18 травня 2007 р., м. Тернопіль); П’ятій міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених „Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (21–23 лютого 2008 р., м. Тернопіль); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика” (12–13 березня 2009 р., м. Тернопіль – м. Чортків), Міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми та шляхи вдосконалення економічного механізму підприємницької діяльності” (19–20 березня 2009 р., м. Жовті Води); науковій конференції професорсько-викладацького складу „Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах економічної нестабільності” (14 квітня 2010 р., м. Тернопіль).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані у 14 одноосібних наукових працях, у тому числі 7 – у наукових фахових виданнях, 7 – у збірниках тез науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій, що належить автору, становить 4,1 друк. арк., з яких 2,9 друк. арк. вміщено у фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Зміст роботи викладено на 229 сторінках друкованого тексту, з яких основний текст охоплює 186 сторінок. Дисертація містить 29 таблиць і 27 рисунків. Список використаних джерел налічує 244 найменування на 23 сторінках. Додатки займають 19 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі „**Теоретико-методологічні основи формування господарських структур в аграрному секторі**” досліджено теоретико-методологічні аспекти реформування аграрної економіки, визначено поняття “господарські структури ринкового типу”, обґрунтовано теоретичні основи розвитку форм організації підприємницької діяльності в аграрному секторі,

узагальнено досвід реформування відносин власності й підприємництва у країнах Східної та Центральної Європи і удосконалено методику наукового дослідження проблеми підвищення ефективності функціонування різних організаційно-правових форм господарювання.

В результаті вивчення теоретичного надбання аграрної економічної науки встановлено, що основні організаційно-економічні засади формування господарських структур ринкового типу розвинулися в результаті аграрної реформи, яка забезпечила глибокі трансформації інституційного та виробничо-господарського механізму функціонування аграрного сектору. Основні складові реформи, що мали найбільше значення в цьому процесі, відображено графічно (рис. 1). Ринкове спрямування економічних перетворень зумовило визначення напрямків формування і розвитку господарських структур в аграрній галузі. Наслідком цього стали структурні зміни у земельно-майнових відносинах, виробничо-господарському механізмі, інфраструктурному забезпеченні та економіко-регулятивному середовищі, що найбільшою мірою відобразилося на системі аграрного підприємництва.

Виявлено, що національний аграрний сектор характеризується повільними темпами розвитку інституційного забезпечення відносин власності й підприємництва. В результаті основною проблемою на цьому етапі визнано потребу в зміцненні ринкових виявів у господарсько-виробничому механізмі аграрних формувань.

Рис. 1. Основні складові аграрної реформи в Україні

Проведене дослідження дало змогу уточнити категоріальний апарат, відповідно до чого систему аграрного підприємництва охарактеризовано як сукупність взаємозалежних відносин між суб'єктами господарювання з приводу особливого виду діяльності, спрямованої на задоволення

потреб суспільства у продуктах харчування, а економічну власність – як сукупність відносин між людьми, що виникають у процесі привласнення засобів виробництва та результатів праці і реалізуються внаслідок володіння, розпорядження та користування ними. У результаті вивчення основних категорій дослідження сформовано таке визначення: господарські структури ринкового типу в аграрному секторі – це аграрні формування, які утворені на базі колективних сільськогосподарських підприємств чи іншим способом, здійснюють виробничу або обслуговуючу діяльність у ринковому середовищі на основі принципу вільного підприємництва шляхом використання земельних, трудових та інших видів ресурсів і мають визначені норми розподілу результатів праці відповідно до частки співвласників (власників) у капіталі. Це визначення відображає сутність аграрних формувань, їхню підприємницьку основу та відносини щодо власності на засоби виробництва і результати праці. Ринкове середовище змушує їх знаходити найбільш оптимальні способи поєднання галузей і використання ресурсного потенціалу з метою забезпечення вимог зовнішнього середовища, що загалом сприяє розвитку як самих суб'єктів господарювання, так і всієї галузі.

У роботі аргументовано, що ключовою категорією процесу формування господарських структур в аграрному секторі є власність. Форма власності на засоби виробництва безпосередньо визначає спосіб поєднання чинників виробництва, а також форми господарювання, місце й роль власника в організації виробництва і управління ним. Залежно від мети діяльності та економічних інтересів права власності можуть обмежуватися рівнем, достатнім для економічного функціонування господарської одиниці. Така ситуація створює умови для виникнення організаційно-правових форм господарювання, які розглядаються як економічно відокремлені й юридично визнані способи організації господарської діяльності, що характеризуються змістом використання певної форми власності та відповідними економічними взаємовідносинами, які визначають способи здійснення виробництва і його структуру.

Виявлено, що нетоварний характер земельних відносин обмежує розвиток існуючих форм господарювання. Зокрема, зміни параметрів земельних ресурсів в аграрних формуваннях на даний момент можуть відбуватися винятково за рахунок використання оренди. Вона допомагає вирішувати проблему невідповідності між землеволодінням та землекористуванням і сприяє зосередженню землі у більш ефективного власника. Проте, власність, заснована на оренді, має обмеження, що можуть призвести до виникнення ризиків втрати майна, результатів діяльності й ін. З огляду на це визнано, що використання оренди як допоміжного інструменту відносин власності та господарювання є ефективним, тоді як відведення їй ролі основного регулятора земельних відносин містить значні ризики.

Узагальнення досвіду трансформаційних процесів у східноєвропейських країнах показало, що аграрні реформи в них, як і в Україні, найбільше торкнулися відносин власності та

господарювання, що забезпечило створення нових умов для формування й розвитку продовольчих ринків, заклало основи продовольчої безпеки та соціально-економічного розвитку галузі. Процес трансформації мав спільні риси практично для всіх постсоціалістичних країн, де він характеризувався різким спадом виробництва сільськогосподарської продукції, подрібненням господарств і зниженням товарності виробництва продовольчої продукції. Окремі відмінності, що спостерігалися між цими країнами, стосувалися методів проведення денационалізації та передачі земель у приватну власність і зумовлювалися переважно стартовими умовами країн до початку реформ, а також певними культурними та соціально-економічними особливостями. Проведені перетворення сприяли удосконаленню системи власності та покращенню економічних показників господарювання аграрних формувань за рахунок виконання трьох основних завдань: структурної перебудови сектору, приватизації землі й реорганізації сільськогосподарських виробничих одиниць; створення нової ринкової інфраструктури сектору і лібералізації ринків; розроблення адекватної державної агропродовольчої політики.

Специфіка дослідження організаційно-правових засад формування господарських структур ринкового типу в аграрному секторі економіки зумовила акцентування уваги на інституційній складовій: відносинах власності, формах господарювання, продовольчих ринках та ін. На їхній основі сформувалися відносини щодо утворення господарських структур, надання їм необхідних параметрів і забезпечення їхнього розвитку.

Економічну результативність діяльності підприємств різних організаційно-правових форм визначено на основі оцінювання ефективності праці власника, що ґрунтується на відображенні фінансових результатів підприємств в умовах взаємозв'язків та взаємовідносин між різними організаційно-правовими формами і державними інституціями. При цьому зазначено, що у таких умовах найбільш ефективною формою власності є та, яка створює умови для ефективної господарської діяльності незалежно від її характеру.

У другому розділі **„Особливості та ефективність функціонування господарських структур різних організаційно-правових форм в аграрній сфері”** проведено системний аналіз функціонування аграрних формувань різних організаційно-правових форм, проаналізовано виробничо-господарські й фінансово-економічні результати їхньої діяльності.

На основі статистичних даних встановлено, що із загальної чисельності господарських структур аграрного сектору Тернопільської області (1137 одиниць) найбільшу питому вагу становили фермерські господарства – 55,6%, приватні підприємства – 20,8%, господарські товариства – 17,4 %. Аналіз динаміки їхньої чисельності показав, що до 2003 р. кількість суб'єктів господарювання в аграрному секторі Тернопільської області зростала, після чого почалося зменшення цього показника, яке продовжується й досі. Пік чисельності сільськогосподарських підприємств у 2002 р. пояснюється завершенням процесу паювання сільськогосподарських угідь у

вказаному році. Водночас з'ясовано, що система земельних відносин, сформована у процесі реформ, призвела до подрібненості сільськогосподарських угідь, аграрних підприємств і нерівномірного їхнього розподілу. Це створило умови для активізації процесів концентрації земель, які забезпечили можливість укрупнення господарських формувань. Дослідження свідчать про формування стійкої тенденції до концентрації земельних угідь у межах великих аграрних формувань і скорочення загальної чисельності сільськогосподарських підприємств, особливо тих, які володіють порівняно малим земельним наділом.

Аналіз загальних тенденцій динаміки землекористування аграрних формувань області дає підстави стверджувати, що простежується зменшення площі сільськогосподарських угідь взагалі та тієї частки, яка перебуває у користуванні підприємств і громадян, це відбувається на фоні зростання частки великих аграрних та агропромислових підприємств і загального обсягу сільськогосподарських угідь, які перебувають в їхньому користуванні.

Зіставлення ресурсних та виробничо-фінансових показників діяльності господарських структур різних видів підтвердило краще забезпечення земельними ресурсами господарських товариств, приватних підприємств і фермерських господарств (табл. 1). При цьому забезпеченість трудовими ресурсами, яка є найкращою на державних підприємствах, визнано негативним чинником, що призводить до зростання собівартості виробництва продукції. Водночас аналіз показників урожайності основних сільськогосподарських культур свідчить про низький рівень виходу продукції з одиниці площі в сільськогосподарських кооперативах та на державних підприємствах. У процесі проведеного аналізу встановлено, що підприємства категорії „інші” характеризуються середніми значеннями показників ресурсозабезпеченості й господарювання порівняно з іншими формами агроформувань. Зазначено, що їхньою особливістю є те, що агропродовольче виробництво не є основним видом діяльності, крім цього, вони мають інше відомче підпорядкування. Це не дає змоги розглядати такі підприємства як альтернативні чи перспективні для запозичення досвіду рештою аграрних підприємств.

Таблиця 1

Основні показники функціонування аграрних підприємств Тернопільської області різних організаційно-правових форм господарювання за 2007-2009 рр.

Організаційно-правові форми господарювання аграрних підприємств	підприємств, що ведуть оперативний сільськогосподарський угідь на одне	Середньооблікова чисельність працівників	Урожайність основних сільськогосподарських культур, ц/га	Надосно молока на одну корову, кг	Середньодобовий приріст ВРХ, г	Середньодобовий приріст свиней, г	Настка прибуткових підприємств, %	рентабельності,
---	--	--	--	-----------------------------------	--------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------

			на одне підприємство, осіб	на 100 га, осіб	зернових та зернобобових	цукрових буряків (фабричних)	картоплі	овочів					
Господарські товариства	162	1,6	39,9	4,4	28	387	222	376	3381	402	231	56,5	25,8
Приватні підприємства	143	1,2	36,4	4,1	31	386	196	192	3668	439	173	71,6	26,7
Фермерські господарства	8	2,8	70,5	0,6	31	463	249	50	4500	371	704	89,0	18,1
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	3	0,6	18,6	0,3	15	151	–	–	1426	110	83	66,7	8,4
Державні підприємства	2	0,9	77,3	3,3	24	267	173	–	–	–	–	100,0	2,3
Інші форми підприємств	14	0,8	33,7	1,6	31	372	25	75	2953	456	261	71,2	10,4

Дослідження структури витрат виробництва сільськогосподарської продукції на підприємствах різних форм дає підстави стверджувати про скорочення частки витрат на оплату праці робітників сільськогосподарських підприємств усіх форм господарювання, що спричинено підвищенням рівня механізації й автоматизації виробничих процесів у сільському господарстві. Проте, у роботі уточнено, що найменше таке скорочення має місце у державних аграрних підприємствах і воно негативно впливає на рівень рентабельності господарювання.

Встановлено, що реформування відносин власності в аграрній галузі зумовило створення нової категорії власників – пайовиків. Їхня роль не була чітко визначеною на першому етапі реформування аграрного сектору, що і призвело до значної диференціації подальших господарських і майнових відносин пайовиків. В результаті чого одна їхня частина об'єдналася в господарські структури ринкового типу, інша – почала обробляти земельні частки самотужки, решта ж досі не визначилася з призначенням та застосуванням отриманої власності. До того ж вказано, що особливостями розрахунків аграрних формувань щодо оренди майнових і земельних паїв є значний відсоток їхньої натуралізації (виплати у натуральній формі). Дослідження структури виробництва за категоріями господарств показали, що основними виробниками сільськогосподарської продукції стали господарства населення, які мають надзвичайно великий вплив на процеси формування регіональних ринків сільськогосподарської продукції.

У процесі дослідження тваринництва виявлено, що серед сільськогосподарських підприємств найбільше тварин збереглося в господарських товариствах та у приватних аграрних підприємствах, більш того, в приватних підприємствах у даний час простежується збільшення поголів'я свиней. З огляду на складну ситуацію з кількістю тварин взагалі наголошено, що у

теперішніх умовах першорядною стає не проблема приросту продукції галузі, а проблема відновлення основного стада і забезпечення збалансованого розвитку галузі.

На основі проведених розрахунків економічно найбільш ефективними структурами в аграрній галузі визнано господарські товариства, приватні підприємства та фермерські господарства, які забезпечили основну пропозицію більшості видів сільськогосподарської продукції. Проте, аналіз економічних показників розвитку фермерських господарств засвідчує, що за рівнем рентабельності вони значно переважають приватні підприємства щодо виробництва цукрових буряків, а господарські товариства – щодо виробництва картоплі. Інші типи підприємств не характеризуються особливими відмінностями у показниках щодо рівня рентабельності виробництва продукції. Крім цього, зазначено, що державні підприємства вирізняються найвищими цінами на рослинницьку продукцію.

Загалом, з огляду на виробничі показники функціонування господарств різних організаційно-правових форм господарювання зроблено висновок про переважання приватних підприємств і господарських товариств як найбільш забезпечених та ефективних форм господарювання. Проте, подальші дослідження підтвердили, що форма господарювання не впливає на показники діяльності, але створює умови для забезпечення їхнього високого рівня. Основні відмінності між видами агроформувань відстежуються у процесі утворення, управління, розподілу прибутку й їхньої ліквідації. При цьому наголошено, що власне виробничий процес не має жодного відношення до організаційно-правової форми господарювання. Водночас вказано, що основні зусилля менеджери макро- та мікрорівнів мають спрямовувати не стільки на пошук оптимальних форм взаємодії між засновниками підприємств, їхніми власниками і керівництвом, скільки на оптимізацію технологічних, логістичних та управлінських процесів і примноження матеріальної бази. В результаті констатовано, що тільки ті підприємства, які зуміли сформувати чи утримати достатню матеріально-виробничу базу на даний момент, можуть ставити перед собою завдання модернізації та диверсифікації виробництва, а також запроваджувати інновації.

Маржинальний аналіз засвідчив про значне переважання прибутків від господарської діяльності над витратами, різний рівень стійкості господарювання для агроформувань різних форм і дав змогу виявити резерви реорганізації виробничих механізмів їхнього господарювання на основі перерозподілу структури витрат та їхньої оптимізації.

У процесі аналізу аграрних підприємств регіону визначено важливу роль у структурі аграрного виробництва великих агроформувань ринкового типу – агрохолдингів. Так, за експертними оцінками, 8 – 10 агрохолдингів, що здійснюють свою діяльність у межах Тернопільської області, виробляють понад третину її агропродовольчої продукції. З огляду на це в роботі проведено аналіз потенціалу та ринкових можливостей таких утворень на основі показників землекористування і локалізації земельних угідь, інноваційної спрямованості холдингів та

диверсифікації виробництва, а також рівня їхньої капіталізації й розвитку бренда. В результаті встановлено, що найкращу регіональну позицію має Група компаній „Агрохолдинг Мрія”, показники якої мають вагоме значення і є найбільш збалансованими. Найнижчий рівень потенціалу та ринкових позицій в межах області зафіксовано у ЗАТ „Райз” і Агропромисловій корпорації „Укррос”. Основними перевагами ГК „Агрохолдинг Мрія” визнано зручну локалізацію земельних угідь, високий рівень інноваційності та диверсифікації, активну інвестиційну політику і рівень капіталізації. Водночас з’ясовано, що основна проблема більшості агрохолдингів України на сучасному етапі полягає в нехтуванні показниками ефективності заради розширення площ землекористування.

У третьому розділі **„Основні напрямки розвитку та шляхи підвищення ефективності функціонування господарських структур ринкового типу в аграрному секторі”** окреслено напрямки розвитку підприємницької діяльності в сільському господарстві у контексті пореформених трансформацій, запропоновано стратегії ефективного розвитку агрохолдингів в Україні й поглиблено організаційно-економічні засади функціонування сільськогосподарських підприємств на основі формування кластерних утворень.

У процесі досліджень виявлено, що перспективи розвитку аграрних формувань у сучасних умовах визначаються з точки зору їхньої здатності до використання внутрішніх ресурсів та пристосування до параметрів зовнішнього середовища. Водночас зазначено, що внутрішня ефективність досягається здебільшого за рахунок раціональної організації елементів структури, зовнішня – за рахунок використання цілісного підходу з точки зору поєднання теорії систем і ситуаційного підходу. Відповідно до них аграрне підприємництво має значний потенціал, який обмежується нераціональністю відносин із зовнішнім середовищем, зумовлених значним суспільним тиском соціального характеру. Очікування суспільства від діяльності агроформувань не обмежуються виробництвом продовольства, вони також зачіпають аспекти ціноутворення та діяльність, спрямовану на розвиток сільських територій. Без заперечення важливості й доцільності соціальної відповідальності в діяльності сільськогосподарських підприємств подано пропозиції щодо зміщення пріоритетів їхньої виробничо-господарської діяльності в напрямку забезпечення принципу максимального прибутку. Що ж стосується реалізації функції підтримки соціальних потреб суспільства, то в роботі аргументовано доцільність її перерозподілу з наданням більших обов’язків органам державної влади, а саме: здешевлення продовольства не має бути загальним, а стосуватися лише незахищених верств населення і здійснюватися через механізм адресних соціальних виплат; турбота про розвиток соціальної інфраструктури та забезпечення соціальних потреб населення має здійснюватися державою, а також підприємством на добровільній основі й за рахунок вільних коштів.

Доведено, що вдосконалення організаційно-економічних відносин в аграрних формуваннях, які забезпечують їхній розвиток, має здійснюватися в контексті трансформації існуючих господарств населення, зайнятих у сільському господарстві. Сучасні тенденції їхнього функціонування характеризуються зменшенням оброблюваних площ і зниженням щодо продуктивності, що у сукупності з покращенням стану сільськогосподарських підприємств зумовлює потребу в реструктуризації дрібних господарств населення у більш продуктивні форми організації бізнесу. В дисертації зазначено, що у контексті цих змін значну увагу необхідно приділяти формам несільськогосподарської зайнятості сільського населення, що дасть змогу покращити ситуацію з безробіттям на селі, підвищити доходи населення та сприяти активізації діяльності сільської громади.

Вказано, що у пореформений період в аграрному секторі економіки простежується ряд тенденцій, які визначають його параметри. Найбільшої актуальності набула тенденція до концентрації земельних ресурсів і виробництва в межах вертикально інтегрованих аграрних формувань – агрохолдингів. У роботі обґрунтовано, що їхня діяльність має вищий ступінь ефективності порівняно з малими та середніми господарствами, а це зумовлено перевагами у масштабі, матеріально-технічному і фінансовому забезпеченні. При цьому уточнено, що агрохолдинги беруть активну участь у процесі капіталізації сільського господарства шляхом нарощення ресурсного та виробничого потенціалу й залучення коштів через фондові ринки.

Проведений стратегічний аналіз функціонування агрохолдингів підтвердив наявність великої кількості чинників, що впливають на їхню діяльність та мають як позитивний, так і негативний вплив. Встановлено, що позитивні чинники стосуються переважно виробничо-фінансових результатів господарювання агрохолдингів, всі ж інші сторони діяльності мають негативний вплив. На основі цього запропоновано напрямки вдосконалення розвитку аграрного сектору в контексті співпраці з агрохолдингами і врегулювання взаємовідносин з ними:

- встановлення граничної межі землекористування, перевищення якої передбачатиме матеріальні стягнення;
- ухвалення нормативних регулюючих актів щодо дотримання мінімальних технологічних та екологічних умов ведення господарської діяльності;
- узгодження інтеграції земельних угідь, що належать територіальній громаді, із самою громадою шляхом забезпечення несільськогосподарської зайнятості вивільнених при інтеграції працівників або згоди на утримання об'єкта соціальної інфраструктури;
- врегулювання проблеми мінімізації податкових платежів за рахунок відображення прозорої організаційної структури агрохолдингів і сплати податків на рівні структурних одиниць за місцем господарської діяльності.

Результати досліджень свідчать, що організаційно-економічні засади функціонування господарських структур в умовах ринку найповніше реалізуються в межах кластерів. Аналіз виробничо-господарських показників дав змогу сформувати ряд спеціалізованих агропродовольчих кластерів на основі коефіцієнта локалізації. Модель взаємодії структурних елементів кластера подано на рис. 2.

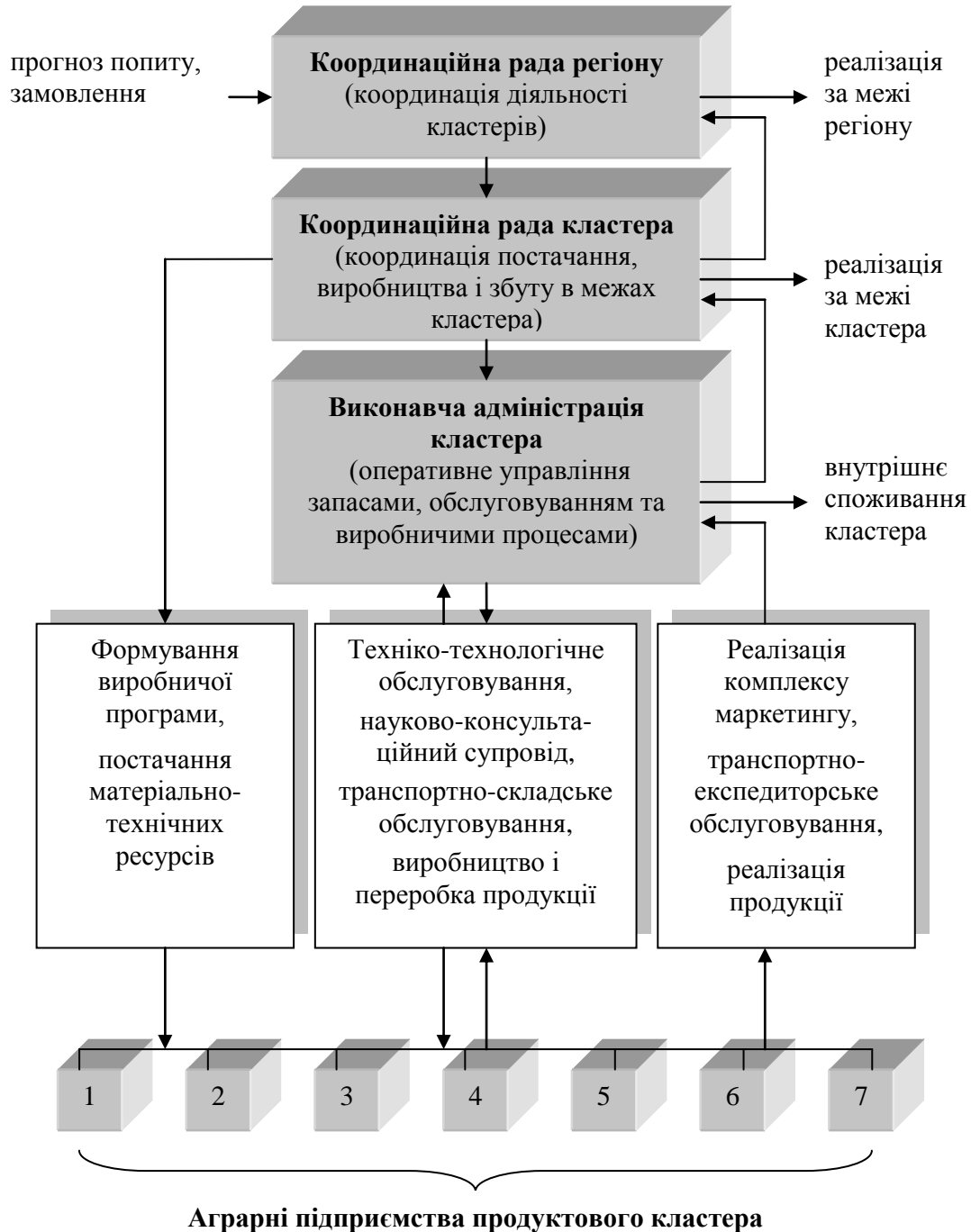

Рис. 2. Модель взаємодії структурних елементів агропродовольчого кластера

Наголошено, що перевага даної моделі полягає у максимальному узгодженні виробничих програм підприємств за рахунок централізованого формування виробничих замовлень для всіх

елементів кластера, які мають розроблятися на вищому рівні управління відповідно до тенденцій ринку (прогнозованого попиту і замовлень на виробництво продукції) та врахуванні стану внутрішніх змінних (обсягу наявних ресурсів, виробничих потужностей тощо). При цьому уточнено, що здійснення таких операцій передбачає наявність наскрізної інформаційної системи, що забезпечуватиме моніторинг ресурсів, запасів і технічних засобів та слугуватиме основою для розробки виробничих планів й структурних елементів агропродовольчого кластера.

У дисертації висловлено припущення, що створення агропродовольчого кластера в межах регіону стикатиметься з рядом проблем, серед яких: протидія з боку великих агропромислових товаровиробників, у тому числі агрохолдингів; відсутність достатнього обсягу потужностей для зберігання і переробки продукції; слабкий рівень інноваційного забезпечення виробничих процесів та їхнього сервісного забезпечення; відсутність ефективної торговельної й логістичної мережі. В результаті визнано, що вирішення названих проблем за рахунок переговорів щодо залучення інвестицій та провідних науковців має стати першорядним завданням у процесі створення кластера. Крім цього, зазначено, що необхідно, щоб цей процес супроводжувався законодавчо-нормативною діяльністю, яка матиме випереджальний характер.

В роботі констатовано, що переваги агропродовольчих кластерів, на відміну від існуючих систем взаємодії між підприємствами різних секторів економіки, формуються на основі існування ряду ефектів, які виявляються у скороченні витрат і зростанні результатів діяльності за рахунок спільного ведення маркетингової діяльності, використання ресурсів, потужностей чи організаційних елементів та узгодження виробничих програм.

ВИСНОВКИ

Результатом дослідження є теоретичне узагальнення і новий підхід до вирішення науково-практичного завдання вдосконалення організаційно-економічних засад формування господарських структур ринкового типу в аграрному секторі, що дає підстави зробити такі висновки:

1. Сучасна структура аграрного сектору економіки сформувалася в результаті проведення аграрної реформи, яка зумовила трансформацію галузей сільськогосподарського виробництва, спрямованих на створення нових господарських формувань ринкового типу та розвиток ринкових інституцій. Встановлено, що трансформаційні процеси мали непослідовний характер, чим спричинили ряд диспропорцій у системі агропродовольчого виробництва: поглибили ціновий диспаритет; зумовили низький рівень технічного, сервісного і кадрового забезпечення; привели до зростання частки господарств населення, які виробляють сільськогосподарську продукцію.

2. Встановлено, що характер аграрних трансформацій в Україні визначився в контексті реформ у країнах Східної та Центральної Європи, що зумовило їхнє спрямування на

реструктуризацію колективних підприємств у нові господарські структури ринкового типу, трансформацію відносин власності на землю і розвиток аграрного підприємництва. Процес реформування у постсоціалістичних країнах відбувався по-різному, але майже завжди він характеризувався спадом виробництва, що виникав через руйнування усталених виробничо-господарських зв'язків. Досвід аграрних трансформацій східноєвропейських країн більшою мірою вдалося застосувати в Україні, але хід реформ та їхні результати були гіршими через неефективні дії в напрямку формування ринкових інституцій. Водночас наголошено, що механізм реформ мав певні відмінності, які впливали, здебільшого, з різного підходу до вирішення земельного питання.

3. З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку економічних відносин у сільському господарстві Тернопільської області та України домінуючу роль у виробництві сільськогосподарської продукції відіграють господарські товариства і приватні аграрні підприємства, у тому числі фермерські господарства. Це зумовлено кращим рівнем їхнього ресурсного забезпечення, що сприяє отриманню вищих виробничих та фінансово-економічних показників порівняно з державними підприємствами й сільськогосподарськими виробничими кооперативами.

4. На основі аналізу чисельності, розмірів та показників діяльності сільськогосподарських підприємств виявлено домінуючу роль приватних підприємств, фермерських господарств і товариств з обмеженою відповідальністю у структурі сільськогосподарського виробництва та незначну частку і роль сільськогосподарських кооперативів, державних підприємств та підприємств інших форм. При цьому уточнено, що існування останніх відбувається за інерцією від попереднього економічного укладу і не відповідає ні мотиваційній, ні стратегічній концепції аграрної політики. На основі цього визнано за доцільне звернення уваги на розвиток перших трьох форм господарювання. У контексті продовження реформ в аграрній галузі передбачено подальше скорочення чисельності всіх форм сільськогосподарських підприємств за рахунок укрупнення та концентрації земельних угідь і виробничих потужностей. З огляду на це вказано, що основні зусилля менеджери макро- та мікрорівнів мають спрямовувати на вдосконалення виробничо-господарського механізму діяльності підприємств, що полягає у покращенні виробничої й управлінської структури, їхньому переході на маркетингову і логістичну концепцію виробництва та забезпеченні ефективної взаємодії з елементами зовнішнього середовища.

5. Результати аналізу фінансово-економічних показників господарювання підприємств різних організаційно-правових форм Тернопільської області дають підстави виділити декілька загальних тенденцій і аспектів: скорочення кількості підприємств усіх форм, покращення виробничих та економічних показників по підприємствах загалом, переважання продукції

рослинництва над продукцією тваринництва, нераціональність структури витрат виробництва продукції на державних підприємствах і у виробничих кооперативах.

6. Акцентовано, що агрохолдинги є формою агропромислової інтеграції та сприяють підвищенню якісних і кількісних показників діяльності підприємств, зміцненню матеріальної бази й покращенню соціальної складової аграрного виробництва. Водночас зазначено, що формування агрохолдингів в Україні відбувається з ініціативи власників капіталу в умовах несформованого інституційного середовища, що, з одного боку, створює додаткові можливості для розвитку, а з іншого – містить серйозні інституційні ризики. Формування стратегії розвитку агрохолдингів на основі врахування впливу чинників політичного, економічного, соціального і технологічного характеру дає змогу зменшувати ці ризики та негативні тенденції розвитку і спрямовувати діяльність таких утворень відповідно до стратегії економічного розвитку України.

7. Застосування бального оцінювання параметрів функціонування агрохолдингів дало змогу визначити їхню ринкову позицію та потенціал, що створило умови для порівняння обсягів їхнього землекористування і локального розміщення угідь, інноваційності та диверсифікації виробництва, рівень капіталізації й стан розвитку бренда. Дані аналізу підтвердили наявність проблем у формуванні та розвитку їхніх брендів, а також вказали на потребу в диверсифікації виробництва, оскільки більшість агрохолдингів, що функціонують на території досліджуваного регіону, виробляють обмежений перелік агропродовольчої продукції, порушуючи, таким чином, агротехнічні вимоги і позбавляючи себе додаткових конкурентних переваг.

8. З огляду на слабку інтегрованість та кооперацію існуючих аграрних підприємств визнано за доцільне посилення діяльності, спрямованої на об'єднання зусиль у напрямку підвищення їхньої конкурентоспроможності. При цьому вказано, що найбільш оптимальним варіантом в таких умовах є створення територіальних агропродовольчих кластерів відповідно до спеціалізації регіонів. Це дасть змогу за рахунок ефекту синергії посилити існуючі й створити нові конкурентні переваги галузі та регіону, покращити стан сільських територій, вирішити ситуацію із зайнятістю сільського населення. Модель формування агропродовольчих кластерів передбачає побудову багаторівневої координаційної структури, що допоможе забезпечити якнайповнішу узгодженість діяльності виробничих елементів на основі розробки і впровадження стратегії подальшого розвитку. До того ж уточнено, що основні переваги такої організації агропродовольчого кластера виникають за умови ведення спільної маркетингової політики, узгодженого використання технічних та обслуговуючих потужностей і створення можливості для проведення загальної інноваційної діяльності.

У фахових виданнях

1. Галушак В. В. До питання оцінки рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та їх продукції / В. В. Галушак // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – 2008. – № 22. – С. 175 – 178.
2. Галушак В. В. До питання фінансової стійкості та фінансової стратегії підприємства в умовах ринкової економіки / В. В. Галушак // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – 2004. – № 17. – С. 156 – 158.
3. Галушак В. В. Економічна ефективність виробництва у фермерських господарствах / В. В. Галушак // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – 2007. – № 21. – С. 189 – 193.
4. Галушак В. В. Організаційно-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських виробничих структур / В. В. Галушак // Економічний простір. – 2009. – № 23-1. – С. 170 – 177.
5. Галушак В. В. Основні тенденції кооперування в аграрному секторі / В. В. Галушак // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – 2009. – Вип. IV. – С. 150 – 156.
6. Галушак В. В. Основні тенденції формування і функціонування нових господарських структур в аграрному секторі / В. В. Галушак // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2007. – Вип. III. – Т. 2. – С. 409 – 412.
7. Галушак В. В. Розвиток орендних відносин у нових господарських структурах на селі / В. В. Галушак // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2008. – Вип. 4. – Т. 1. – С. 132 – 138.

В інших виданнях

8. Галушак В. В. Становлення та розвиток фермерських господарств в аграрному секторі економіки / В. В. Галушак // Фінансові ресурси регіону: організація та управління : матеріали наук.-практ. конф., (Івано-Франківськ, 9 – 11 лист. 2006 р.) / –Івано-Франківськ, 2007. – С. 177 – 180.
9. Галушак В. В. До питання формування і розвитку господарських структур і відносин власності : тези доповідей за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф. [„Теоретико-методологічні та практичні аспекти розвитку економіки”], (Чортків, 23 лист. 2006 р.) / – Чортків, 2006. – С. 243 – 245.
10. Галушак В. В. Орендні земельні відносини та їх вплив на оптимізацію землекористування в аграрних підприємствах : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. [„Стратегія ресурсозберігаючого використання аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної

діяльності – об’єктивна передумова інтеграції країни в світове співтовариство”]. Ч. I / –Тернопіль : ТНЕУ, 2007. – С. 19 – 21.

11. Галушак В. В. Основні проблеми розвитку агропромислової інтеграції : зб. тез доп. П’ятої ювілейної міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених [„Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність і тенденції глобалізації”]. Ч. 1 / –Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – С. 154 – 156.

12. Галушак В. В. Проблеми формування і розвитку господарських структур в аграрному секторі: зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. конф. [„Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика”]. Ч. 1/ – Тернопіль : ТНЕУ, 2009. – С. 34 – 36.

13. Галушак В. В. Розвиток ринку праці як складової інфраструктури аграрного ринку: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. [„Проблеми та шляхи вдосконалення економічного механізму підприємницької діяльності”]. Т. 2 / – Жовті Води, 2009. – С. 52 – 55.

14. Галушак В. В. Трансформація аграрного сектору країни в контексті інституційних змін на постсоціалістичному просторі : зб. тез доп. наук. конф. проф.-викл. складу [„Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах економічної нестабільності”], (Тернопіль, 2010 р.) / – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – С. 41 – 42.

АНОТАЦІЯ

Галушак В. В. Організаційно-економічні засади формування господарських структур ринкового типу в аграрному секторі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2010.

В дисертаційній роботі розглянуто основні теоретичні, методологічні й методичні аспекти формування господарських структур ринкового типу.

Досліджено питанням створення ефективного організаційно-економічного механізму функціонування господарських структур ринкового типу в аграрному секторі. Сформовано інституційний підхід, на основі якого визначено і проаналізовано динаміку основних інституцій аграрного виробництва (власність, ринок, підприємництво) та їхню ефективність. Здійснено аналіз показників діяльності агроформувань, який підтвердив високу ефективність господарських товариств і приватних підприємств та заперечив взаємозв’язок між площею підприємств і окремими показниками діяльності.

Обґрунтовано перспективи розвитку господарських структур та інших суб’єктів господарювання, що дасть змогу протягом найближчого часу укрупнити підприємства і їхню концентрацію.

Розроблено інтеграційний підхід до трансформації сільського господарства, що передбачає два способи розвитку аграрних підприємств у межах області: на основі вдосконалення розвитку агрохолдингів і шляхом утворення спеціалізованих продуктових кластерів у межах регіону.

Ключові слова: власність, підприємництво, підприємство, господарська структура, господарське товариство, приватне підприємство, фермерське господарство, організаційно-правова форма господарювання, агропродовольчий кластер, агрохолдинг.

АННОТАЦИЯ

Галушак В. В. Организационно-экономические особенности формирования хозяйственных структур рыночного типа в аграрном секторе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2010.

В диссертационной работе рассмотрены основные теоретические, методологические и методические аспекты формирования хозяйственных структур рыночного типа.

Исследованы вопросы разработки эффективного организационно-экономического механизма функционирования хозяйственных структур рыночного типа в аграрном секторе. Сформирован институционный подход, на основе которого определены и проанализированы динамика главных институций аграрного производства (собственность, рынок, предпринимательство) и их эффективность. Осуществлён анализ показателей деятельности агроформирований, который подтвердил высокую эффективность хозяйственных обществ и частных предприятий и опроверг взаимосвязь между площадью предприятий и отдельными показателями деятельности.

Определено роль аренды земли и имущества в процессе формирования отношений внутри аграрных предприятий, сделан акцент на временности использования аренды в качестве определяющего фактора отношений собственности в сельском хозяйстве.

Проведены анализ производственно-экономических показателей деятельности аграрных предприятий разных организационно-правовых форм хозяйственности и их сравнение, а также сформированы отдельные тренды и составлены прогнозы относительно развития ситуации в дальнейшем.

При оценке значений хозяйств населения в сельском хозяйстве осуществлен анализ их деятельности и обусловлен прогноз относительно их развития в новых условиях функционирования. В соответствии с этим указано, что большинство таких хозяйств будет интегрировано, присоединено или трансформировано в одну из форм существующих

предприятий. При этом замечено, что и дальше будет снижаться мотивация крестьян к ведению собственных хозяйств в соответствии с тенденциями рынка.

Определено организационную составляющую взаимоотношений как внутри предприятия, так и в совокупности нескольких предприятий, в связи с чем предложено развивать интеграционные структуры в виде агрохолдингов и специализированных агропромышленных кластеров на территории Тернопольской области.

С целью урегулирования отношений агрохолдингов с внешней средой и арендаторами земли предложено использовать административные методы влияния на их деятельность в области экологических и социально-экономических аспектов развития сельских территорий.

Рекомендовано развивать кластеры на высшем уровне чем агрохолдинги, то есть на основании взаимосвязей между существующими предприятиями без образования хозяйствующих субъектов. Указано, что это даст возможность формировать кластер на добровольных засадах. Замечено, что возможности кластеров даже в сравнении с агрохолдингами значительно выше, поэтому приведены основные преимущества данных форм интеграции и способы их реализации.

Ключевые слова: собственность, предприятие, предпринимательство, хозяйственная структура, хозяйственное общество, частное предприятие, фермерское хозяйство, организационно-правовая форма хозяйствования, агропродовольственный кластер, агрохолдинг.

ANNOTATION

Galushchak V. V. Organizational-economic principles of the market type economic structures formation in the agrarian sector. – Manuscript.

Thesis for candidate degree in Economic Sciences, speciality 08.00.04 – Economy and Enterprises Management. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2010.

The basic theoretical, methodological and methodical aspects of the organizational-economic peculiarities formation of the market type economic structures creation are considered in the dissertation.

It is investigated the questions of the effective organizational-economic mechanism creation of the market type economic structures functioning in the agrarian sector. On the basis of the institutional approach it is defined the dynamics of the main agriculture institutions (the property, the market, business) and their effectiveness. It is analyzed the productive and economic indicators of the agrarian enterprises activity that has confirmed the economic societies and private enterprises high effectiveness. The interconnections between the existing enterprises and separate indicators activity are denied in the thesis.

The perspectives of the economic structures and other managing subjects development that will give the possibility to amalgamate the enterprises and their concentration in a short time are determined here.

It is made the integration approach to the agriculture transformation that supposed two ways of the agrarian enterprises development in the territory of the Ternopil area: on the basis of the strategy optimization of the agrarian holdings development and the creation of the specialized agroindustrial clusters in the territory of the region.

Key words: the property, the enterprise, business, economic structure, economic society, private enterprise, farm, the organizational-legal form of managing, agrarian-product cluster, agrarian holding.

Підписано до друку 02.12.2010 р.
Формат 60×84 1/16. Гарнітура «Times».
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 93
Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 460027